

Nənələrimizin yadigarı

Çiçək haşiyəli, buta yelənli kələğayı

Novruz ovqatlı bu günlərdə səməni göyərdən, şəkərbura naxışlayan, süfrəsinə yüz cür nemət düzən qarabuğdayı bakılı qız, sarışın qubalı gözəl, şirindilli şəkili xanım! Qarabağın və Gəncənin, Milin və Muğanın, Naxçıvanın, Şirvanın, Lənkəranın, bütün elin-elatın qız-gəlinləri! Bilirsiniz ki, Novruzdan xanımlar tər-təzə geyinər, al-yaşıl bəzənlər. Məbada kələğayı yadınızdan çıxa!..

Kələğayı bizim qürur doğuran keçmişimiz, heç vaxt unudulmayan tariximiz, nənələrimizin yadigarıdır. "Kələğayı" deyəndə ilk növbədə nənələrimiz yada düşdü. Bəlkə bu da bir qanunauyğunluqdur. Çünki Novruzda ulularımızı, dünyasını dəyişmiş əzizlərimizi anmaq gözəl ənənələrimizdən biridir.

Mən də dünyaya gözümü açanda evimizdə kələğayı görmüşəm. Onu nənəm örtərdi. Anamın da bir cüt kələğayı vardı - ağ və narıncı. Yaşadığımız onları nənə-nəticə sahibləri özünü artıq tünd rənglisini ördü. Xalqımızın bir xoşbəxtliyi də adət-ənənələrimizin, milli-mənəvi dəyərlərimizin nəsildən-nəslə ötürülərək həmişəyaşar olmasıdır.

Bu an eləcə də "bizim gəlinlərin bayramqabağı fəsəli yaymağı yadıma düşdü". Bayrama hazırlıq görəndə, bir-biri ilə bayramlaşan, bir-birinin evinə Novruz sovgatı aparan qız-gəlinlərin başındakı kələğayı onların gözəlliyinə gözəllik qatardı. Bəziləri kələğayı başına bağlayar, bəziləri sadəcə olaraq boynuna dolayar, yaxud çiyinə atardı. Kələğayı ilə sanki bəzən koloriti təamamlanardı.

Əvəzsiz baş örtüyümüz kələğayı Azərbaycan qızlarının abır-ismətinin rəmzidir. Xoş ovqat, incəlik, zəriflik nişanəsidir. Özündə min arzu-kam, min xatirə yaşadır.

Kələğayı həm də ucalıq, namus, qeyrət rəmzidir. Ulu nənələrimiz ortaya bir kələğayı atmaqla böyük-böyük qanları yatırırmışlar. Kişilər onun üstündən keçməz, silah işlətməz, düşmənçilik etməz, qan tökməzdilər.

Bəzən qız evinə gələn elçilər "hə" cavabı alan kimi həmin ana qəddər gizli saxladıqları "tədarük"ü üzə çıxarar - ortaya bir kələğayı qoyub gedərdilər. Bu, nişana, toya qəddər bir xatircəmlik idi. Hər iki tərəfin sözü-nün kəsəri, təsdiqi idi bu kələğayı.

Xeyir işdən sözsü düşmüşkən: bizə qədimdən erməğan qalan və günümüzdə də yaşayan bir ənənə var. Oğlan adamları qıza nişan gətirərkən ona üzük ilə bərabər örpək də bağışlayırlar. İndi gələcək gəlinə əksər hallarda simvolik olaraq qırmızı, yaxud istənilən xoş rəngli bir şərf gətirirlər. Bu, niyə kələğayı olmasın?!

Kələğayılar cürbəcürdür. Ağ, tünd çəhrayı, noxudu, bənövşəyi, qırmızı, qızılı və s. rəngli. Onların rəngi kimi adları, haşiyə naxışları da müxtəlifdir. Hər ovqatın, hər olayın, hər məclisin öz kələğayı var. Ümumən isə kələğayı elə bir baş örtüyüdür ki, onun ilin bütün fəsillərində, xeyirdə də, uzaq olsun, şəhərdə də istifadə etmək mümkündür.

Kələğayı öz gözəlliyi və sehiri ilə Azərbaycana gələn turistlərin də diqqətini cəlb edir. Bakıda Çərişəhərdəki və Şekidə "Xan sarayı"nın yaxınlığındakı hədiyyə mağazalarında əcnəbilərin kələğayını əllərindən yerə qoymaq istəmədiklərinin, öz dillərində onu bir-birinə təriflədiklərinin şahidi olmuşam. Qiymətinin heç də ucuz olmadığına baxmayaraq, bir çox turistlər onu həvəslə alırlar. Əcnəbilər kələğayını bizlərdən bir hədiyyə kimi də böyük məmnuniyyətlə qəbul edirlər.

Ötən illərin birinin qohumlarımla Rusiyada yaşayan yaxın qohumlarımızın qonağı olarkən Voronej Aqrar Universitetində onlarla birlikdə çalışan və ailəvi dostluq edən Olqaya kələğayı bağışladım. Aqrar sahənin alimi olan bu xanım kələğayını ömründə birinci dəfə görsə də, onun təbii xammaldan hazırlandığını dərhal qeyd etdi, "ekoloji cəhətdən saf məhsuldur" dedi.

Beş-altı ay bundan sonra, yəni həmin ilin qışında Olqadan bir məktub aldım. "Mənə möcüzə bağışladınız, - yazırdı. - Yəqin bilirsiniz ki, bizim vilayətin yayı isti, qışı isə sərt keçir. Hədiyyə etdiyiniz kələğayını

yayda başıma örtəndə mənə olmanın bir sərinlik və məmnunluq gətirmişdi. İndi bu çovğunlu havada onu başıma bağlayanda mənə üşüməkdən qoruyur..."

Doğrusu, utandım. Çünki o vaxta qədər özüm heç kələğayı bağlamamışdım və təbii ki, onun bu yüksək keyfiyyətini əyani hiss etməmişdim.

Amma yadıma düşdü ki, yay-qış nənəmin başından kələğayı əskik olmazdı. Bir dəfə yayın qorabışırən ayında onu yenə də başı kələğayılı görüb soruşduq ki, sənə isti deyil? Dedi ki, bala, bu kələğayı olmasa, gün mənim başımı aparar... O illərdə onun bol südlü bir inəyi vardı. İnəyə rənginə uyğun olaraq "Narınc" deyirdi. Evdə qız-gəlin çox olsa da, "Narınc"ı özü sağardı. Qış səhərlərində kələğayısını ikiqat tənleyib başına örtər, uclarını isə boynuna dolayır qarın üstü ilə asta-asta evdən xeyli aralıda yerləşən tövləyə tərəf gedərdi. Deməli, üşüməzdi...

İnanmıram dünyada ikinci belə bir baş örtüyü ola ki, həm istidən, həm soyuqdan qoruyar. Gözəllik bəxş etməyi də öz yerində...

Biz tərəflərdə kələğayı çox sevdilər. Xatirələr mənə yenə də uzaq illərə, uşaqlığıma, az qala yarım əsr əvvələ qaytarır. O vaxt kənddə-kəsəkdə, elə yaşadığımız rayon mərkəzində də qadınlar kələğayını çox örtərdilər.

Arzusuna çatın, mətləbinə yetişən aparıb pır və ziyarətqahlarda kələğayı asardı. Kimsəsiz, kasıb qadının könlünü tər-təzə bir kələğayı ilə xoş edərdilər.

Ana olmağa hazırlaşan xanımlar kələğayını qiyağacı şəkildə çiyinlərinə atar, hər iki ucunu sinələrində bir-birinə bənd edər, beləliklə, həm orijinal bir aksesuar yaradar, həm də görkəmlərində olan dəyişikliyi abır-həya ilə ağsaqqalın, ağbirçəyin nəzərinə çatdırmamağa çalışırdılar.

Sonrakı illərdə "müasirləşdiyimizdənmi", yeni, cürbəcür baş örtüklərinin dəbə düşməsindənmi, bir çox hallarda isə soyuqda da başıaçıq gəzməyin zərərli vərdişə çevrildiyindənmi kələğayılar hər yanda yavaş-yavaş seyrəlməyə başladı. Etiraf edək ki, indi qadınlar istər kənddə, istərsə də şəhərdə bu baş örtüyündən tək-tək hallarda istifadə edirlər.

Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO-nun və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban Əliyevanın dəstəyi ilə kələğayının xalqımızın mədəni tarixini yaşadan sənətkarlıq nümunələrindən biri kimi UNESCO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilməsi hamını sevindirib. Nə xoş ki, elə sevimli bayramımız Novruz da bu siyahıdadır.

Saçaqılı yapon şalları, şəbəkəli rus yaylıqları, İtaliyada, Türkiyədə, Çində istehsal olunan cürbəcür ləçək və şərflər bolluğunda özümüzün çox dəyərlə kələğayılarımızı arxa plana keçirərsə, bu, bağışlanmaz səhv olar. Şekidə, İsmayılıda, Gəncədə və digər bölgələrimizdə istehsal olunan kələğayıları tək sərgilərə gəndərmək, tamaşalarda oynayan aktrissaların rollarına uyğun bəzəmək, yaxud ölkəmizə gələn qonaqlara suvenir "status"unda bağışlamaq üçün istifadə etməməliyik. Biz - qızlar, qadınlar yaşımıza, zövqümüzə, ovqatımıza uyğun kələğayı seçib onu nənələrimizdən qalan bir əmanət, belələrdən qoruyan bir talisman kimi əzizləməli, yeri gəldikcə bər-bəzəyimizdə ona gen-bol yer verməliyik.

Hərgah analarımızın, nənələrimizin qədim sandıqlarında haçansa unudulub qalan kələğayı varsa, oradan çıxarıb ona yeni bir ömür və tərəvət bəxş etməliyik.

Qoy kələğayılarımız tək sərgilərdə, bazarlarda, folklor ansamblarının qarderoblarında, nənələrimizin sandığında deyil, həmişə qız-gəlinlərimizin başında olsun. Gözü öz gəzə torpağında, öz gə ocağında və malında, öz gənli maddi və qeyri-maddi irsində olanlar kələğayını mağazalardan, yarmarkalardan, sergilərdən oğurlaya bilərlər. Amma Azərbaycan qızının başında olanda, ona heç kəsin əli çata bilməz!

Flora SADIQLI,
"Azərbaycan"